

מיכאל לבני

# הפיל בחדר של השמאל הציוני





מיכאל לבני

# הפיל בחדר של השמאל הציוני

Michael Livni  
**The Elephant in the Room of the Zionist Left**

עיצוב, הדפסה וכריכה: ארט פלוס – דפוס ירוק, ירושלים  
עריכה לשונית: סיון לנגר, שושנה לונדון ספיר  
איור השער: מיכל סלוק  
כל הזכויות שמורות למיכאל ליבני וצל התמר, ע. ה.  
קיבוץ לוטן, ד.ג. חבל אילות 88855  
מסת"ב 4-1-91791-965-978 ISBN  
סיון תשע"ה – יוני 2015



## כמה מילות הקדמה...

גילוי נאות. עיקרי הדברים במסה זו נכתבו לפני שנה וחצי אך לא נמצאה להם אכסניה. בעקבות בחירות מרץ 2015, אין עוד טעם לדחיית חשבון הנפש אצל השמאל הציוני – המבקשים סוציאל דמוקרטיה בישראל (ידוע לי כי יש טוענים כי מונחים אלה אינם זהים – לצורך ענייננו כאן אין לכך משמעות).

מחנה השמאל הציוני חייב להמציא את עצמו מחדש – על מנת לחזור למהותו הישנה. המסרים חייבים לעבור דרך עדשת המורשת של עם ישראל. אחרת, הם אינם קליטים אצל המזהים את עצמם בראש וראשונה מבחינה לאומית. בפועל, מדובר על מסרים ממורשת הנבואה שלנו. במקור, תנועת העבודה ההיסטורית הייתה תנועה לאומית מיליטנטית במלבושים סוציאליסטיים.

בבחירות של 2009, 2013 ו-2015 הוכח שוב ושוב כי הזדהותו של אדם היא קודם כל הזדהות לאומית. "זה אנחנו או השמאל!" מנטרה זו של הימין התבססה על התדמית הנוכחית של השמאל: תבוסתניים, רכרוכיים, "לא באמת יהודים", יפי נפש, חילונים "צפוניים", "אוהבי ערבים".

הוכח שוב ושוב שהמסר הסוציאל דמוקרטי של צדק חברתי וסביבתי משכנע בעיקר את המשוכנעים ואינו מגייס מגזרים אחרים.

הלקח של המאה הקודמת נשכח. מלחמת העולם הראשונה הראתה כי לפרטיקולרי, וללאומי, יש כוח ממגנט העולה בהרבה על אידיאלים אוניברסאליים, כלל-אנושיים. התנועה הסוציאליסטית המאוגדת באינטרנציונל השני נמסה כלא הייתה בתופת המלחמה ההיא.

ודוק: "להמציא מחדש" משמע תהליך אסטרטגי של שנים. כל הניתוחים אשר יסבירו את מפלת השמאל ברמה של טעויות טקטיות אלה או אחרות – כבודם במקומם מונח. אך הם אינם רלבנטיים על רקע הבכורה של ההזדהות הלאומית. **בישראל, הזדהות לאומית זו גוברת משנה לשנה מבחינה דמוגרפית ויש להעמיד מולה הזדהות לאומית חלופית.**

### אז מי יעשה?

כלומר, בשטח, מי יעשה? הציבורים המאורגנים חייבים להתגייס. הקיבוצים ואולי חלק מהמושבים, תנועות הבוגרים של תנועות הנוער, תאי סטודנטים – באוניברסיטאות ובפרט בחלק מהמכללות וסמינרי המורים. לדעתי, רצוי גם לבחון שיתוף פעולה עם בעלי-ברית אפשריים כגון: "פנים" – עמותה להתחדשות יהודית, התנועה ליהדות מסורתית (קונסרבטיבית) והתנועה ליהדות מתקדמת (רפורמית).

### ומה ייעשה?

בכך עוסקים הדפים הבאים. לעיל כתוב: "מחנה השמאל הציוני חייב להמציא את עצמו מחדש – על מנת לחזור למהותו הישנה". על כן, דפים אלה בוחנים גם את השאלה, "דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון..." (אבות ג: א). הדין וחשבון – בעיקר לעצמנו ולילדינו.

בנספח אשר בספרון זה, מובאת הכתבה "אשליית הישראליות", שהופיעה ב"ידיעות הקיבוץ" בעקבות "מפולת השמאל" בבחירות 2009. מה נשתנה? בהצלחה לכולנו.

מיכאל לבני

קיבוץ לוטן

סיון תשע"ה, יוני 2015

# הפיל בחדר של השמאל הציוני

"...עכשיו אנו עומדים בארץ בתקופה של בניה ראשונית. אין אנו עוסקים אלא בצבירת זיפזיף וסיד ובהקמת שלדי בנין... מימי שבי בבל לא ידענו תפקיד בנין כזה. עוד אין לנו פנאי לחיים רוחניים עמוקים... אבל עוד נצפנו לנו ימים. עוד ישבו יהודים רבים בארץ ומכאובינו התרבותיים לא יתנו להם דמי... (ויהפכו) לבאים אחרינו למצוקת נפש גדולה... ככה נתחבט בימים הבאים בשאלות גורלנו התרבותיים..."  
ברל כנגלסון, הספד לח.ג. ביאליק, יולי 1934, "יחיד האומה", בחבלי אדם, עם עובד תש"ה, עמ' 214-215.

הפיל בחדר, שבקושי נמצא במודעות של השמאל הציוני,<sup>1</sup> הוא שאלת **האופי היהודי-ציוני של הלאומיות היהודית בארץ** – שאלת "גורלנו התרבותי" כדברי ברל לפני יותר מ-80 שנה. החיבור של השמאל הציוני למורשת עם ישראל אינו מגיע לביטוי הולם – לא באמירה ולא במעשים. אך קודם עלינו לבחון: מה פירוש המושג "אופי יהודי-ציוני" בימינו? הלא, בצמד הידוע "יהודית ודמוקרטית" המילה "ציונית" אינה מופיעה. הנסיבות הפוליטיות לכך ידועות.

לפני כמעט 20 שנה, ברב-שיח בנושא, "מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית", ציין השופט אהרון ברק, אז נשיא בית המשפט העליון:  
"לדעתי, הציונות מזה וההלכה היהודית מזה הטביעו את חותמן על מדינת ישראל... עם זאת, ראייה מדעית אובייקטיבית צריכה לעמוד על ההבחנה ביניהם... נתמקד עתה... בהיבט המורשתי. אני משאיר לעת-מצוא את ההיבט הציוני".<sup>2</sup> (הדגשה – מ.ל.)

אם כן, הדברים להלן הם ניסיון לעצב חשיבה ומתווה למעשים בתוך השמאל הציוני באותה שאלה שהשופט ברק השאיר פתוחה. ראשית כל, חובה עלינו לבחון מחדש את הערך: "ציונות".

## ציונות מדינית וציונות תרבותית

שני תהליכים היסטוריים חוללו את הציונות החל מסוף המאה ה-19. מקורה של הציונות המדינית היה בלחצים ואיומים על עם ישראל מבחוץ – בעיקר האנטישמיות המודרנית. מתוך כך, נולדה יוזמת תיאודור הרצל להקים את מדינת היהודים, "ככל העמים". **לציונות המדינית הייתה מטרה מוגדרת סופית.** מטרה זו הושגה כאשר קמה מדינת ישראל. האתגרים המדיניים רחוקים מסיום. אך אתגרים אלה עומדים היום בפני מדינת ישראל הריבונית ומוסדותיה. מבחינת הציונות המדינית גרידא, אנחנו היום בעידן "פוסט-ציוני".

חשוב לזכור: בהקשר לצמד המילים, "מדינה יהודית ודמוקרטית", זאת הייתה ההסתדרות הציונית שהביאה דמוקרטיה לעולם המוסדי היהודי. לקראת הקונגרס הציוני השני ב-1898 הנהיג הרצל את השקל הציוני אשר רכישתו הקנתה זכויות שוות לכל גבר ואישה מעל גיל 18 אשר הצטרף לתנועה הציונית (בכך הקדימה התנועה הציונית ארצות "דמוקרטיות" כגון ארה"ב ובריטניה בכמעט שנות דור).

שונה היה התהליך שהביא לציונות התרבותית. אחד העם סבר שהאיום הוא מבפנים. לדידו, בסוף המאה ה-19 הגיעה הציביליזציה היהודית למבוי סתום. התפוררות החברה המסורתית, התבוללות פיזית והתבוללות תרבותית, נראו כמאיימים על המשך קיום יוצר של עם ישראל באשר הוא. אחד העם טען כי לשם התחדשות בת קיימה, נחוצה מדינה יהודית בארץ עם תשומה ממורשתו של עם ישראל.

כך סיכם אחד העם את הבנתו ואת תקוותו הציונית, כאשר הוא ראה במדינה יהודית "הבשר" אשר תכליתו קיום "הרוח" של העם:

"... ואם, כמו שנקוה, עתידים ישראל לזכות עוד גם למדינה שלישית, יהיה לה יסוד היסודות, כן בחיים האישיים וכן בחיים הלאומיים, לא **שלטון** הבשר על הרוח ולא המתת הבשר בשם הרוח, כי אם – **התעלות הבשר על ידי הרוח**"<sup>3</sup> (הדגשה במקור).

למעשה, קבע אחד העם **מטרה אינסופית:** התמודדות עם "גורלנו התרבותי", כפי שניסח ברל כצנלסון כעבור 30 שנה. הציונות המדינית באה **להציל את היהודים.** הציונות התרבותית באה **להציל ולהחיות את היהדות.**

בתנועת העבודה הציונית ההיסטורית, נתן א.ד. גורדון ביטוי לחזון ציוני-תרבותי: "אנחנו בראנו לטבע ארצנו ניב שפתיים ואמרנו: 'אדם בצלם אלוהים'... עתה אנו באים לברוא לטבע זה החי בנו ניב חדש ואומרים – 'עם בצלם אלוהים'... זה יסוד רעיונונו, רעיון תחייתנו וגאולתנו, זה יסוד של רעיון 'עם-אדם'<sup>4</sup>."

בראייה משלימה לאחד העם, נתן אברהם שלונסקי, משורר העלייה השלישית, ביטוי למחויבות היהודית-ציונית שחש דורו:<sup>5</sup>

"וכך נעמוד מול ארון-הספרים / בצומת דורות שבין לילה ושחר  
אנחנו העזנו ליצור מבראשית / כי באנו הלום להמשיך את הדרך".

## זהות יהודית-ציונית ומסרים פוליטיים

אין להכחיש את השפעת השאלות המדיניות, הסמויות והגלויות, על מלחמות התרבות שבהן שרויה החברה הישראלית כעת. פלוגתות ערכיות בתחום המדיני משקפות השקפות עולם של אמונות וערכים שונים: התנאים לשלום למען סיום הסכסוך ביננו ובין שכנינו, אחריות היחד לעומת אחריות היחיד (בתחום החברתי-כלכלי), מעמד המיעוטים במדינה יהודית, ומקום מערכת המשפט בחברה יהודית ודמוקרטית. אלה סוגיות בהן השמאל ואף המרכז הציוני בארץ נבדל ב"מקרו" מהתרבות הערכית-פוליטית השלטת כעת במדינת ישראל.

במקרים רבים, נקודות המוצא של עמדות מדיניות אצל חוגים רבים בחברה הישראלית נעוצות בתפיסתם הלאומית-יהודית. אדרבא, חוגים אלה מסתמכים בפומבי על הזהות היהודית שלהם כאשר הם מנמקים את עמדותיהם הפוליטיות. **השמאל הציוני אינו שם**. כאמור, נפקדות השמאל הציוני משאלת הזהות היהודית-ציונית מהווה את הפיל בחדר. על ידי היעדר מסר באמירה ובעשייה בהקשר היהודי-ציוני עושה השמאל הציוני שירות דוב לעצמו פעמיים.

ראשית, השמאל הציוני מוותר בכך על המנדט ההיסטורי שלו לקדם תרבות יהודית-ציונית מחדשת וחופשית – חופשית מכבלי ההלכה הרבנית האורתודוקסית. בנוסף, על ידי התעלמות מהנושא, משאיר השמאל הציוני חלל ריק.

מצד אחד, חלל זה מתמלא על ידי זהויות ומעשים של לאומנות מסוג הציונות המשיחית. מצד שני, אין השמאל הציוני מתעמת עם המהות הלא-ציונית של היהדות החרדית. היהדות החרדית רואה בשמאל הציוני "עגלה ריקה", לעומת "העגלה המלאה" של ארון הספרים הרבני-הלכתי שהוא מייצג ושעליו הוא הסמכות הפוסקת. השמאל הציוני אינו משיב (ראו בהמשך).

שנית, בשטח, ההנמקות הרציונליות של השמאל הציוני (בפרט בתחום החברתי-כלכלי) מגבות עמדות פוליטיות אשר כוונתן להקטין פערים ולהיטיב עם השכבות החלשות. הנמקות אלו הן טובות למגזר משכיל מסוים – בדרך כלל, אשכנזי. הן אינן מדברות אל אותם ציבורים אשר הזדהותם והתנהגותם הפוליטית נובעת, בעיקר,



מזהותם הלאומית־יהודית. חשיבה אידיאולוגית מערבית אוניברסאלית (סוציאליזם, סוציאל־דמוקרטיה) אינה הנתיב בו הם מזדהים מבחינה פוליטית. השמאל הציוני חייב להופיע כחלק מהשבט, **השבט שהוא עם ישראל בכללותו**. אין "שבט לבן". אין "שבט שחור". אל לשמאל הציוני לוותר על שפה רעיונית אוניברסלית אך הוא חייב להתבטא גם בשפה שהיא של העם כולו – מבחינת סמלים, דימויים וניצול מקורות המורשת. כל זאת, על מנת להתחבר לציבור לאומי. ההימנעות משימוש בשפת השבט מגבירה את ניכורו החברתי של השמאל הציוני מציבורים אלה, וכך תורמת לבידודו הפוליטי.

על כן, נחוץ לשמאל הציוני לשאוב מהמורשת. למשל, בכל הקשור לצדק חברתי ושוויון ערך האדם, רצוי לשלב מושגים מהמקורות – מהתורה בכלל, ומהנבואה בפרט. התבטאותו של א. ד. גורדון לגבי "עם נברא בצלם" היא דוגמה נפלאה. מבחינת יחסנו אל עמים אחרים (כולל שכנינו) ניתן גם להרחיב: כל אחד מ"שבעים משפחות האדמה" נברא בצלם, וייעודו של כל עם להתמודד עם המשמעות של רעיון זה עברו בדרכי כבוד הדדי ושלו.

בפולמוס עם החרדים ("תורתם היא אומנותם") נחוצים פסוקים מהמקורות החל מהדיבר: "ששת ימים תעבוד, ועשית את מלאכתך..." (שמות כ:ז), וכן "כל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עוון" (אבות ב:ב). אך בסופו של דבר, הפלוגתא עם העולם החרדי נסובה סביב שני נושאים: עצם הלגיטימיות של המפעל הציוני כשלעצמו ועקרון הדמוקרטיה כפועל יוצא משוויון ערך האדם.

הערות אלה הן בעיקר טקטיות־פוליטיות. במצב נתון, הן יכולות להשפיע על ציבורים בשוליים. אך בארץ השוליים הם רחבים. כך אנחנו לומדים מהרבים אשר מחליטים רק ברגע האחרון איזה פתק יכניסו לתיבת הקלפי.

מה שדרוש לשמאל הציוני על מנת לגבש זהותו היהודית־ציונית הוא בדיקה והתאמה רעיונית יסודית. רק כך יתאפשר לו להציע מסר יהודי־ציוני חופשי חלופי.

## **זהותו היהודית־ציונית של השמאל הציוני: בדיקה והתאמה רעיונית**

על השמאל הציוני בישראל לקיים תהליך של ריענון אידיאולוגי בשאלת זהותו היהודית־ציונית, וכן לגבש תכנית פעולה על סמך כך. הפרמטרים הנחוצים בביור כזה הם:

- מהי האמונה היהודית־ציונית של השמאל הציוני? שאלה זו בהכרח מחייבת התייחסות ונקיטת עמדה ביחס לקיטוב החילוני/דתי המצוי בשפת השיח הנוכחית בחברה הישראלית.
- מהי מקומה של "המסורת" ("ישראל סבא", יהדות "נורמטיבית") במורשת הכוללת של עם ישראל בכלל, ובמדינה יהודית ודמוקרטית בפרט.

- מהי אחריותו של השמאל הציוני לעשייה בתחום היהדות החופשית, על מנת להשפיע על "גורלנו התרבותי" ואף לעצב אותו.

## אמונת השמאל הציוני

השמאל הציוני אינו חילוני ואסור שיגדיר את עצמו כך. נחוצים שינויים בשפת השיח ובדימוי העצמי. בשעתם, דמויות כגון א.ד. גורדון, אברהם שלונסקי, ברל כצנלסון ודוד בן-גוריון ראו את עצמם כ"יהודים חופשיים". אכן, הם היו אפיקורסים – בראש מורם. "אפיקורסים", משמע כופרים בתורה משמיים ובאל יודע מעשי אדם. אנשי העלייה השנייה והשלישית היו אנשי אמונה. הם האמינו במשימה הלאומית של תחיית עם ישראל בארצו כמשימה קדושה של תיקון האדם היהודי והעם היהודי (למרבח האירוניה, אמונה ציונית זו הייתה גם נחלת התנועה הרביזיוניסטית ההיסטורית).

אנשי העליות השנייה והשלישית היו מעורים היטב במקורות. זיקתם בתוך היהדות הייתה בעיקר לנבואה. הזהות והמחויבות היהודית-ציונית שלהם היו ברורות להם לגמרי. החלוצים מרדו בגרסת האורתודוכסיה בסביבתם. לדידה של האורתודוכסיה הלא ציונית (ואף אנטי-ציונית) משמעותו של תיקון היה המשך דבקות בתרי"ג מצוות. כך גורסים החרדים עד היום.

על-כן, על השמאל הציוני לשלול, עקרונית, את הקיטוב החילוני/דתי. מידור זה מחטיא את השסעים האמיתיים שלהם השפעה על "גורלנו התרבותי".

- השסע העיקרי הוא בין המאמינים הציוניים ובין החילוניים באמת. המאמינים הציוניים מאמינים ביעוד ציוני תרבותי של המדינה היהודית. הם מבקשים "חיי שעה" תוך כדי שהם מחוברים לתחייה הלאומית, מה שכינה א.ד. גורדון "חיי עולם". בהקשר זה הזהיר גורדון את העולים לארץ לשם "חיי שעה" בלבד: "גלות היא לעולם גלות, ובארץ ישראל אין פחות גלות מאשר בארץ אחרת".<sup>6</sup>

היום מתאמת החשש של גורדון ביתר שאת. לעומת הציונים המאמינים עומדים אלה אשר פועלים למען "חיי שעה" בלבד – למען החומר, ההנאה וההישגיות האישית. הסגידה לחומר מתבטאת בפערים חברתיים, בתופעת הטייקונים מחד ומשפחות הפשע מאידך. חובשי כיפות יש ויש בשתי הקבוצות האלו.

בסופו של יום, חילוני הוא אדם ש"קדושה" בחייו מתמקדת בהשגת טובתו וטובת משפחתו. להבהיר: ניתן להיות אזרח טוב, משלם מסים, נאמן וממלא חובת השירות במילואים, מבלי שהסוגיה הציונית של "חיי עולם" עולה על "מסך הרדאר". במובן זה, רוב העם בארצו היום הוא חילוני.

נוסיף: יש ויש יהודים חילונים, אך אין "יהדות חילונית". אין יהדות בלי אמונה. אין יהדות שאין בה קדושה ו/או שאיפה לקדושה, שאיפה ל"חיי עולם". לדעתי, מפעילי "מדרשות חילוניות" עושים לעצמם ולמפעלם שירות דוב על ידי אימוץ המונח "יהדות חילונית". בפועל, הם מקדמים יהדות חופשית (יש המעדיפים את המונח "יהדות הומניסטית" על מנת לציין כי האדם במרכז, ולא הסמכות האלוהית כפי שתתפרש על ידי הרבנים).

- בקרב היהודים המאמינים, קיים שסע בין ציונים מאמינים ויהודים אשר אינם מאמינים בייעוד ציוני של מדינת ישראל – בעיקר החרדים, אך גם חלק מהשמאל הקיצוני הלא-ציוני.

- בתוך הציונים המאמינים, נמצא שסע בין אמונה ציונית משיחית, בה קובעים תכתובים משמיים (כפי שמתפרשים על ידי רבנים מסוימים) לבין ציונים המאמינים כי גורל הציונות, "גורלנו התרבותי", ייקבע בסמכות דמוקרטית של מוסדות האדם.

מניתוח זה של החברה הישראלית היהודית עולים מספר נושאים שלגביהם נחוצות מסקנות:

- עמדה, נקודת מוצא, של השמאל הציוני בסוגיית היהדות החופשית הציונית.
- קווים מנחים לגבי מה עושים על מנת לחולל תהליך של התמודדות עם הפיל בחדר.
- אימוץ השקפה עתיקת יומין: "באין חזון יפרע עם" (משלי כ"ט:ל"ח).

## **המורשת, היהדות המסורתית והיהדות החופשית והריבונית**

יריב בן אהרון רואה שלושה שלבים בדרכו של עם ישראל: היהדות המקראית (בית ראשון), היהדות הרבנית (בית שני ו-1900 שנות גלות) ותקופתנו אנו – הפותחת פתח ליהדות לאומית ריבונית (סמכות דמוקרטית).<sup>7</sup> המורשת כוללת את כל השלבים של היהדות. השלב האחרון כולל הגות ומעש של התנועה הציונית, כתנועה לאומית ריבונית של העם.

היהדות המסורתית, "היהדות הנורמטיבית", היא זאת אשר נפסקת על ידי רבנים אורתודוקסים כמוסמכים הבלעדיים של קביעת הלכה. עמדת השמאל הציוני, כאמון על עקרון היהדות החופשית, היא לכבד את כל שלבי המורשת, כולל השלב של היהדות הרבנית, כמקור, אך לא כסמכות. הסמכות לקביעת "גורלנו התרבותי" היא בידי העם – לא בידי הרבנים.

אליה וקובץ – "יהדות חופשית" מחייבת התמצאות במורשת ועשייה יצירתית פעילה מתוכה. אין פירושה של "יהדות חופשית" צמצום היהדות לכדי השתייכות אתנית. יהדות חופשית ציונית הינה מחויבת לאתגר של עשייה יהודית-ציונית בתחום

הסמלים והפולחנים. חובת היהדות החופשית של השמאל הציוני לבחון ולדרוש בצורה פלורליסטית את הסמלים והפולחנים של המורשת כולה באופן פעיל. בעניין זה רצוי לשאוב מכל הזרמים הציוניים ביהדות – אורתודוקסים, קונסרבטיבים ורפורמים.

על מנת להיות נאמנים ליעד של הציונות התרבותית עלינו ללמוד מפרופ' זאב פלק:<sup>8</sup> "מה שצריך לקשור אותנו בכיוון הפלורליסטי, זאת ההכרה שאנחנו במשבר כל-כך קשה, שרק הכוחות של כולם, במין תחרות אידיאלית של כל אחד בדרכו, שינסה לתרום את חלקו להתגבר על המשבר – רק על ידי הכוחות המשותפים של כולנו יש לנו בכלל סיכוי לצאת ממנו".

על השמאל הציוני לחבק את עקרון הפלורליזם ביהדות כי הוא עולה בקנה אחד עם "מדינה יהודית ודמוקרטית". סיבה נוספת היא כי בראייה ציונית, מדינת ישראל היא מדינה לאומית של כל עם ישראל. ועוד – יש לנו אינטרס לקרב את יהדות העולם ולא להרחיק אותה על ידי מתן בכורה לאורתודוקסיה.

## **אז מה עושים על מנת לחולל תהליך של התמודדות עם הפיל בחדר – זהותו היהודית-ציונית של השמאל הציוני?**

1. **חוגי דיון ותקשורת** – במצב הנוכחי של השמאל הציוני, נחוץ המפגש הרעיוני החל מהרמה המקומית והאזורית. כמו-כן, אין אפשרות בלי תקשורת, מקוונת וכן מודפסת, אשר תהווה פרום לליבוץ ודיון על שאלות עקרוניות וענייני דיומא – כלפי חוץ וכלפי פנים. על רקע הנאמר להלן, קיים צורך מיוחד בתקשורת בתחום של אלה אשר פועלים בתחום החינוך – פורמלי ולא פורמלי כאחד.

2. **העמדת מערכת חינוך פורמלי** – נזכור: עוצמת הציונות המשיחית והיהדות החרדית נובעת מתוספת צעירים, שנה-שנה, היוצאים ממערכות החינוך הפורמלי שלהם. לשם כך, החינוך הלא פורמלי בתנועות הנוער הכחולות לבדן אינו מספיק. ללא מערכת חינוך פורמלי, לא יהיה ניתן לחנך דור המוכן לקשור את חייו (ולו חלקית) לחזון כלשהו של תיקון אדם, עם ועולם ברוח השמאל הציוני והיהדות החופשית. תנועות הנוער צריכות לשאוב את גרעינים הקשה מקרב חניכים בחינוך הפורמלי. כך היה כאשר תנועות הנוער שאבו חניכים מ"זרם העובדים" לפני קום המדינה. המסרים הערכיים יועברו בצורה חווייתית וקוגניטיבית – בפרט במקצועות ההומניים. שומה על החוויה התרבותית הבית-ספרית לבטא תרבות יהודית חופשית על-ידי עשייה לקראת שבת, בחג ומועד ובמעברים במעגל החיים (להלן).

מסרים קוגניטיביים-ערכיים אשר יש להעביר אותם במשך השנים ברמות שונות (חינוך ספירלי) הם:

- אמונה שיש תכלית לחיים מעבר ל"חיי שעה" אשר מצדיקה השקעות אנרגיה בתיקון אדם, עם ועולם.
  - מאמונה זו ינבעו מקבצי ערכים, כגון: שוויון ערך האדם, צדק חברתי וסביבתי וקהילתיות, כמסגרת לקידום ערכים אלה.
  - על החינוך הלא פורמלי (תנועות נוער) להציע אופציות (מסגרות) להגשמה בפועל.
- לא כאן המקום לדיון הטקטי – למשל, האם משתלבים בנקודות נבחרות של מערכת חינוך קיימת, או מקימים מערכת עצמאית מחדש. לדעתי, על השמאל הציוני להקפיד על שמירת החינוך הציבורי ולא לגלוש לחינוך פרטי.

**3. טיפוח ציון שבת, חג ומועד של קהילה וציון אירועים במעגל החיים של היחיד/ה** – אפשרות זו עומדת בעיקר לאותן קהילות שרוב חבריהן מזדהים עם השמאל הציוני (למשל: קיבוצים לרבות קיבוצים עירוניים וקומונות של בוגרי תנועות הנוער). במקרים רבים יש כבר מסורת של יצירתיות ברוחה של היהדות החופשית. חייב להיות הד ציבורי יותר משמעותי לכך.

אירועי מעגל החיים מהווים קרקע פוריה ליוזמה. רצוי לפתח הלאה טקסי בת מצווה. רצוי לעודד טקסי נישואין חלופיים לאלה של הרבנות האורתודוקסית. ניתן להכניס "בת מצווה" או "חתונה חלופית". כבר היום ניתן לקבל שלל של הצעות לעשייה דרך האינטרנט והזרמים הלא אורתודוקסים הנמצאים בארץ. על השמאל הציוני לתמוך באופן פומבי בחלופות של יהדות ריבונית. רק כך יגבש השמאל הציוני לעצמו, קבל עם ועדה, זהות יהודית-ציונית חלופית.

אסור לעמעם. אסור לדבר בחצי פה. זה נכון לגבי חזון ותכנית פעולה בתחום המדיני-בטחוני ובתחום החברתי-כלכלי. זה נכון לגבי עשייה בתחום הזהות והמחויבות ליהדות חופשית של השמאל הציוני כחלק מחזונו הציוני. ללא אמירה ועשייה מנומקות וברורות, הן על יסוד מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית והן על יסוד מדינת ישראל כמדינה יהודית-ציונית, לא תהיה אמינות למסר של יהדות חופשית מטעמו של השמאל הציוני.

קידום מכלול ההצעות אשר נמנו כאן מחייב תקציבים אשר לכאורה אינם. אך לא יהיה בכך די. המחויבות היהודית-ציונית הנדרשת דומה לזאת שהייתה בתנועת העבודה הציונית לפני שלושה דורות. האם יש לשמאל הציוני את ההון האנושי אשר ישמע את הקול ויהיה מוכן לשליחות למען האתגר?

וְאֶשְׁמַע אֶת-קוֹל אֲדֹנָי, אֲמַר, אֶת-מִי אֲשַׁלַּח, וְמִי יֵלֶךְ-לִנִּי; וְאֲמַר, הַנְּנִי שְׁלַחְנִי (ישעיהו ו:ח).

## אשליית הישראליות\*

(תגובה לאורי יזהר, "מפולת השמאל", ידיעות הקיבוץ, 20.2.2009)

- ישראלי – אאוט, יהודי – אין, זה המסר של בחירות 2009.
- השאלה האמיתית היא: מהי הזהות והמחויבות היהודית-ציונית של השמאל.
- מיכאל לבני שואל ועונה.

"הציונות היחידה העשויה לעלות יפה, היא ציונות האידיאל החברתי – הציונות הסוציאליסטית... רואה אני את ערכו הרב ויחד עם זה את אחריותו הרבה של מעמד הפועלים בארץ ישראל: הוא הנושא המרכזי באחריות לבנייתה היהודית (הדגשה במקור – מ.ל.) של ארץ ישראל".  
מרטין בובר, "משום מה חייבת בניית ארץ-ישראל להיות סוציאליסטית?" (1928), **נתיבות באוטופיה** (עורך: אברהם שפירא), עם עובד 1983, עמ' 196.

**נפעמתי מניתוחו הכל-יך נכון (מבחינתי) של אורי יזהר את "מפולת השמאל". צודק אורי גם באומרו:**

"מדיניות סוציאל-דמוקרטית היא תנאי הכרחי אך לא מספיק, להתחדשותו של השמאל ולהתעוררותו בשכבות העממיות". אך התרופה שמציע אורי, "חזרה לישראליות", היא אשליה.

### "ישראליות" – פעם הייתה ולא תשוב

המושג "ישראליות" מתאר את התרבות של "דור יצחק", לפני ואחרי קום המדינה. משה דיין, יגאל אלון (לצורך זה: בכפיפה אחת) וכמובן, יצחק רבין כאחרון. או, אם תרצו, הדימוי הספרותי והקולנועי המוקרן לעולם – ארי בן כנען של אקסודוס.  
"דור אברהם ושרה", דור המייסדים, דור של אמונה ומעש, יצק והנחיל את ערכי ה"ישראליות" אשר אפיינו את "דור יצחק". דור יצחק דחה את הניסוחים הרעיוניים ושם דגש על ביצוע מעשים. אך אין להכחיש – עולם ערכי שלם היה גלום במעשיו. המאמץ

\* כתבה זו מאת מיכאל ליבני הופיעה בכמה קיצורים ב"ידיעות הקיבוץ", 13.3.2009, בעקבות מאמרו של אורי יזהר על "מפולת השמאל" בבחירות של 2009.



האדיר והקורבנות שהעלה דור יצחק (בהנחיית דור המייסדים) הוכתרו בהצלחה. אך לדור יצחק כבר לא היו הכלים להנחיל את הערכים הגלומים בפועלו לדור יעקב. בספר בראשית, המעבר של יעקב לזהות "ישראל" צוין על ידי מאבקו עם המלאך – "וייאבק איש עמו..." וכתוצאה מכך מקנה לו המלאך זהות חדשה – "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל" (בראשית ל"ב: כ"ו, כ"ט), אך דור יעקב (הלא דתי) של ימינו פשוט ויתר על המאבק להגדרת זהותו המהותית והסתפק בזיקה לארץ. משמעות אימוץ הזהות "ישראלי ממוצא יהודי" הייתה נטישת המחויבות לבנייתה היהודית של ארץ ישראל.

## בין ישראליות ויהדות – השלכות פוליטיות

בעקבות הבחירות הופיע ראיון ב"הארץ" (13.2.2009) עם ג'ורג' בירנבאום, שותפו של ארתור פינקלשטיין אשר פעל למען "ישראל ביתנו". בירנבאום מספר על הקמפיין שהוא ניהל עבור ליברמן וטוען:

"פינקלשטיין היה הראשון שזיהה בבחירות 1996 (כשעבד עם נתניהו) את ההבחנה בין 'יהודי' ל'ישראלי' כהגדרה מכוננת... זה לא השתנה מאז".

"הישראליות" של אורי יזר אינה מדברת אל ערבים, חרדים, רוב יוצאי המזרח ורוב הציונים הדתיים. רבים מזהים את הישראליות הזאת עם אליטה מתנשאת. "ישראלי" מזהה עם צפון תל-אביב ועם קיבוץ. ועכשיו, ישראלי – אאוט, יהודי – אין. זה המסר של בחירות 2009. השאלה האמיתית אשר עומדת – מהי הזהות והמחויבות היהודית-ציונית של השמאל?

## מה נדרש באמת?

האם נוכל להגיע אל אותן השכבות העממיות, אותן השכבות המסורתיות, רובן ממוצא מזרחי, רובן מנשקות מזוזה כאשר נכנסות לבית – זאת השאלה וזה האתגר. ודוק: האתגר אינו רק פוליטי. זה אתגר חינוכי הקשור לבנייה מחדש של האופי היהודי של תנועת העבודה. לפני יותר מ-80 שנה חזה מרטין בובר שזה יהיה האתגר האמיתי של תנועת הפועלים. בשעתו, אלה (תנועת הפועלים) היו "השכבות העממיות" ואכן הן הובילו והנהיגו. "שכבות עממיות" יכולות להוביל לסוציאליזם (מסוגים שונים) אך, כידוע, גם לפשיזם.

יש זרעים שכבר נזרעו. המדרשה על שם רבין באורנים מחנכת ברוח של יהדות ריבונית לעומת יהדות רבנית. בהשראתה פועלות גם חלק ניכר מהקומונות של שכבות הבוגרים והקיבוצים העירוניים. קמה רשת של בתי קהילות ותפילה ביוזמת "פנים" שמספר חברי קיבוצים פעילים בה. מסורת היצירתיות של התנועה הקיבוצית בחג ומועד, בטקסי מעבר מהווה עוד קרש קפיצה אל השכבות העממיות. לדעתי, גם התנועה הקונסרבטיבית והתנועה הרפורמית (שאינה מחויבת כלל לסמכות ההלכה) מהווים בעלי ברית.

**אך בראש וראשונה**, עלינו להתנער במודע מהגדרתנו ותדמיתנו כחילונים. חילוני – משמע ויתור על הקודש. חילוני מתמסר לחיי שעה ונוטש חיי עולם. עלינו להדגיש כי יש יותר מדרך אחת להיות יהודי. עלינו לא רק לאמץ זהות יהודית אלא גם את המחויבות לצקת בה את התוכן שלנו – מבלי לקבל את סמכות הממסד הדתי. עלינו להיות מסוגלים (גם נפשית, גם מבחינת הידע) לנסח מסרים חברתיים-מדיניים במטבעות לשון הנוגעים לתחושות הבטן של השכבות העממיות. חזרה "לישראליות" היא מקסם שווא.

- 1 בחרתי במונח "שמאל ציוני" ככינוי כולל לאותו ציבור המזדהה עם הרעיון של מדינת ישראל כמדינה יהודית-ציונית ודמוקרטית, אחריות הכלל לרווחת הכלל והסדר מדיני על בסיס שתי מדינות לשני עמים אשר יבטיח רוב יהודי במדינה היהודית. בפועל, היום פרופיל זה מתאים גם לרבים המזדהים כ"מרכז".
- 2 דברי אהרון ברק, "מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית", **רב שיח**, 1.8.1997, האיגוד העולמי למדעי היהדות, ירושלים תשנ"ט, ע' 12.
- 3 אחד-העם, "בשר ורוח" (1904) **על פרשת דרכים**, כרך ב', דביר, תל אביב 1964, ע' קצד.
- 4 א.ד. גורדון, "לבירור רעיונו מיסודו" (1920), **האדם והטבע**, הספרייה הציונית תשט"ז, ע' 205–206.
- 5 אברהם שלונסקי, מתוך "אלה מול אלה" (1930), **שירים**, ספרית הפועלים 1954, כרך 1, ע' 306.
- 6 א.ד. גורדון, "חיי שעה שהם חיי עולם ולא קורבן" (1911), מתוך יוסף שכטר, **משנתו של א.ד. גורדון**, דביר 1957, ע' 85–86.
- 7 יריב בן אהרון, "על שלושה שלבים בדרכו של עם ישראל", **שורשי יניקה**, מהדורה שנייה, המכינה ע"ש יצחק רבין, 2005, ע' 178–191. אני אסיר תודה ליריב בן אהרון על תרומתו לחשיבה שלי בנושא זה – הדרש שלי את מאמרו הוא על אחריותי.
- 8 זאב פלק, 1924–1998, פרופסור למשפטים, האוניברסיטה העברית, שומר מצוות, מייסד השנתון "דיני ישראל". דברים מתוך רב-שיח, "פלורליזם דתי", **פתחים: רבעון למחשבת היהדות**, אלול תשמ"א (1981).

מיכאל לבני (לנגר)

מיכאל לבני, יליד וינה 1935, גדל בוונקובר, קנדה. הוא היה פעיל בתנועת הנוער, "הבונים", סיים את חוק לימודיו ברפואה ועלה ארצה לקיבוץ גשר הזיו ב־1963. ב־1986 גויס כמלווה של קיבוץ לוטן ושם נשאר.



היה פעיל הן בתחום המשקי־כלכלי הן בתחום החינוכי ובעיקר בתחום החינוך הלא פורמלי. כיהן כשליח הראשון של התנועה הקיבוצית ("האיחוד") לתנועה הרפורמית בצפון אמריקה (1975-1977), ריכז את תנועת צופי תל"ם (1979-1983) ומונה למנכ"ל המחלקה לחינוך ותרבות יהודיים בגולה שהייתה אז בהסתדרות הציונית העולמית (1989-1992). לבני פעיל בהנהלת שולחן הקומונות הבינלאומי וכן באיגוד הבינלאומי לחקר הקומונות (International Communal Studies Association). בקיבוץ לוטן הקים את ענף התיירות החינוכית והיה פעיל בקידום המפעלים האקולוגיים של הקיבוץ.

ספרו, האופציה הרפורמית: ציונות אחרת, יצא לאור ב־2002. במשך השנים תרם לבני מאמרים רבים ל"שדמות", "מבפנים", "איגרת לחינוך" ו"במקום". הספרון שלו אודות עתיד הקיבוץ, שר ההיסטוריה טרם הכריעו, הופיע ב־2011. רבים מכתביו, בעברית ובאנגלית, נמצאים באתר שלו: [www.michael-livni.org](http://www.michael-livni.org). לבני נשוי לברנדה הרצברג. יש לו שלושה בנים וששה נכדים בקיבוץ גשר הזיו.



[www.KibbutzLotan.com](http://www.KibbutzLotan.com)

ISBN 978-965-91791-1-4



9 789659 179114